

ЗАУСТАВЉАЊЕ ТУРСКЕ ОФАНЗИВЕ ПОСЛЕ ПОРАЗА НА ЧЕГРУ

Апстракт: *Међусобни сукоби старешина, смена неких команданата, амбициозни ратни планови, неактивност руске војске допринели су неуспеху устаничке офанзиве почетком 1809. године, а нарочито офанзиве према Нишу. Порази на Чегру и Делиграду довели су до расула код устаника. Дезертирање војника била је масовно. Страх од турске освете, код становништва је изазвао масовна бежања у збегове по шумама и планинама или преко Саве и Дунава.*

Кључне речи: *Чегар, Делиград, Карађорђе, Милоје Петровић, Јагодина, Ђуприја, Морава, Младен Миловановић, Хајдук Вељко, Дрина.*

После победе на Чегру, Турци нису искористили расуло које је наступило у устаничкој војсци, већ су се после краћег гоњења непријатеља вратили у Ниш. Тек око половине јуна, један део турске војске у јачини од 6.000 војника је дошао до Делиграда, а главнина тек крајем јуна. Истовремено, део војске од око 4.000 војника био је упућен према Бањи, у којој се налазио Хајдук Вељко. У току јуна пронела се вест да Турци из Ниша не иду на Делиград, већ према Русима на Дунаву, али је то била само обмана, јер су желели да освоје добро утврђене положаје на Делиграду.¹

Са Делиграда, 2/14. јуна Милоје Петровић и Петар Добрњац упутили су заједничко писмо Родофиникину у коме га моле за помоћ, јер су обавештени да је у Ниш пристигла војска Исмаил-бега од 18.000 војника, и да му је обећана велика награда ако заузме Делиград.² Због тешке ситуације, у Делиград су отишли Родофиникин, митрополит Леонтије, Младен Миловановић и француски пуковник Боа, да би храбрили народ и помогли у организовању одбране.³ Родофиникин се већ сутрадан вратио у Београд са руским царским гласником, а епископ и пуковник Боа остали су у Делиграду.⁴ Аустријски извори наводе да су 10/22. јуна пуштени сви затвореници и да морају 11/23. јуна да крену у рат.⁵ Према истим изворима, 13/25. јуна према Делиграду отишли су пуштени београдски затвореници, оданде пребегли домобранци и још заостали

¹ *Грађа из земунских архива за историју Првог српског устанка 1804-181.*, Београд 1955-1969, књ. II, 1809, бр. 114, стр. 200.

² *Первое сербское восстание 1804-1813 и Русија*, Москва 1980., књ. II, стр. 94.

³ *Грађа из земунских архива...*, књ. II, бр. 1809, бр. 107, стр. 194.

⁴ *Первое сербское восстание...*, књ. II, стр. 97.

Мирослав Ђорђевић, *Србија у устанку 1804-1813*, Београд 1979., стр. 272. Родофиникин је у Делиграду провео шест дана, а потом обишао Пореч, одакле је обавестио Прозоровског да су сва утврђења у Делиграду завршена, и да устаници могу успешно да се бране, ако панични страх не обузме команданте, пре свега Милоја Петровића.

⁵ *Грађа из земунских архива...*, књ. II, 1809, бр. 113, стр. 199.

трговци, у свему 120 људи.⁶ После два дана *опет је око 30 у Београду сакупљеног циганског олоша и сличних скитњица одведено према Делиграду. Људи почињу јако да беже из разних логора, нарочито из делиградског.*⁷

Ради успешније одбране устаници су убрзано вршили наоружавање своје војске. Крајем јуна у Београд је стигло 600 пушака са бајонетима од Руса, које су одмах послате у Делиград. После неколико дана очекивало се да стигне још 100 пушака.⁸ У исто време на Дрину је послато још 800 руских пушака са бајонетима.⁹ Око 1/12. јула у Делиград је послато седам кола са топовским ђуладима и много топова.¹⁰ Из Влашке су добијена два топа, барут, олово, 1.000 пушака и 2.000 топовских ђулади.¹¹ Карађорђе је 12 буради са муницијом послао у Делиград.¹² У Београду су вршене припреме за поправку и ливење мањих топова, као и за смештај веће количине муниције. Крајем јула у Београд су дошла три руска лекара и тројица ливаца топовских ђулади са калфама.¹³

Карађорђе је вест о поразу на Чегру добио на Јавору 4/16. јуна. Ипак је морао да настави са сукобима, јер је Турцима дошла помоћ. Већ сутрадан је водио битку код Сјенице и Новог Пазара. Касније је извојевана победа и код Суводола. Карађорђе је напустио освојене области и око половине јуна био је у Србији. У Тополу је стигао 27. јуна/9. јула.

Пораз на Чегру изазвао је узбуну у српским редовима, и одразио се на свеукупно ратовање устаника. Одлучено је да се Делиград брани по сваку цену. Ради лакше одбране скраћен је фронт. Јединицама које су прешле Дрину наложено је да се врате на границу. Војска која је дошла до Пазара враћена је на Голију, а војске око Сјенице и Нове Вароши на Јавор. Устаници који су дошли до Вишеграда враћени су на Поникве. Карађорђе је одржао састанак са војводама у Београду, са циљем да се на све могуће начине заустави турски продор и заузме Ниш.¹⁴ Истог дана издао је наређење Атанасију Чарапићу да се врати преко Дрине и да са својим војницима крене према Делиграду. Такође је и Сими Марковићу наложио да се врати у Србију и да са војницима из београдске нахије, који су били у саставу његове војске крене према Морави. Војскама ваљевске, шабачке и соколске нахије, које су биле под командом Луке Лазаревића и проте Матеје Ненадовића, наложено је да врате преко Дрине и запоседну већ постојеће шанчеве и да спречавају Турке из Босне да прелазе преко Дрине. Миленку Стојковићу је наложено да са делом војске крене према Делиграду, а половину да остави на положајима у источној Србији, јер су га угрожавали Турци из Видина, због чека је морао 5. јуна да се из Кладова повуче у Брзу Паланку.

Карађорђе је касније одлучио да дринска војска остане на својим положајима. Поп Лука Лазаревић је захтевао хитну доставу муниције, јер је раније морао да одвоји муницију за устаничке снаге код Ниша. Устаничке снаге

---

⁶ Исто, бр. 112, стр. 197.

⁷ Исто, бр. 113, стр. 199.

⁸ Исто, бр. 123, стр. 213.

⁹ Исто, бр. 125, стр. 215.

¹⁰ Исто, бр. 136, стр. 229.

¹¹ Исто, бр. 156, стр. 260.

¹² *Первое сербское восстание...*, књ. II, 1808-1813, бр. 92, стр. 106.

¹³ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, 1809, бр. 155, стр. 259.

¹⁴ Исто, књ. II, 1809, бр. 131, стр. 222.

на Дрини биле су у врло тешком положају, и до половине јуна устаници изгубили око 1.000 људи. Око половине јуна започети су нови напади Турака који су се налазили код Вишеграда. Устаници нису очекивали удар ове војске због чега су неке истурене јединице биле опкољене и поражене. Устаничка војска на том делу се супротставила Турцима, јер је добила појачања од неколико хиљада војника из Шапца и Лознице, али је због надмоћности турске војске, ипак морала да се повлачи. Једна устаничка јединица од око 2.000 људи прешла је у Босну да би напала турску позадину, али после неких мањих успеха, због недостатка коњице и топова морала да се повуче. Турски напади настављени су 26. јуна. Губици на противничким странама били су велики. Срби су изгубили 2 топа, 3 заставе и 14 кола са муницијом. Касније је настављено са мањим чаркама.¹⁵ Поп Лука Лазаревић је поново крајем јуна покушао да пређе преко Дрине, али је са великим губицима одбијен. У контранпаду Турци су прешли Дрину између Зворника и Сокола и ушанчили се.¹⁶ Турци су успели да на више места пређу Дрину, али су устаници успели да их врате. Само око 100 турских војника је успело да пређе Дрину и да се ушанче. Наводно су чекали травничког везира да са свом силом изврши продор преко Дрине. У другој половини јула Турци су прешли преко Дрине, спалили Лешницу и покушали да нападну на Шабац. Битка код Лознице одиграла се 28. јула. Устаници су извојевали значајну победу. Потучене су војске Ибрахим-паше из Маглаја, Хасан-паше из Сребрнице и Али-паше Видајића из Зворника. Устаници су заробили 2 топа, сву муницију, 6 застава, коње и сву коплетну опрему у турском логору, као и велику количину сребрног и златног новца. Наводно су устаници заробили зворничког пашу Хаџи-Хасана, турског команданта са групом његових нижих заповедника, и да је ослобођен тек пошто је платио за своје ослобађање.¹⁷ Нешто раније устаници су код Ранитоваче потукли још једну турску војку, која је изгубила око 1.000 људи. После ових победа сви логори Турака од Зворника до Саве су уништени а они потиснути преко Дрине. Поп Лука Лазаревић је успео да пређе Дрину и да разори турске шанчеве код Бијељине и Јање и да порази њихове посаде.¹⁸ Средином августа поново су Турци покушавали да заузму Сокол и Лозницу. Карађорђе је наложио Јакову Ненадовићу да на све могуће начине спречи заузимање ових места. Турци су почетком октобра поново прешли Дрину, али су се убрзо и повукли.

Концентрација устаничких снага за помоћ Делиграду и Хајдук Вељку у Бањи вршена је у Ћуприји. Са својих 2.000 војника и два топа дошао је Миленко Стојковић. Ускоро му се придружио Вујица Вулићевић са војницима из смедеревске нахије. Одред из београдске нахије водили су кнез Аксентије и Танасије Чарапић. Око 1.000 људи довео је Младен Миловановић. Почетком јула пристигло је око 1.400 људи из крагујевачке нахије са једним топом. Око 3.000 коњаника из Крагујевца са два топа пристигли су у Ћуприју 4. јула. Укупан број устаника кретао се око 10.000. Њима је командовао Младен

¹⁵ Драгослав Јанковић, *Француска штампа о првом српском устанку*, САН, Београд 1959. бр. 488, стр. 293.

¹⁶ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, 1809, бр. 119, стр. 208.

¹⁷ Драгослав Јанковић, *Француска штампа...*, бр. 495, стр. 298. Према француским извештајима то је била једна јаничарска јединица од око 2.000 људи, која је 25. јула је прешла Колубару и сукобила се са устанцима које је предводио Јаков Ненадовић. После жестоких сукоба јаничари су протерани преко Дрине. Устаници су прешли за њима у Босну и поново их поразили.

¹⁸ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, 1809. бр. 156, стр. 261.

Миловановић.¹⁹ Такође је и кнез Сима Марковић добио наређење да се са војском упути према Делиграду.²⁰

Ова војска сакупљена у Ћуприји пошла је у помоћ Хајдук Вељку, али се поход завршио потпуним поразом устаника. У току ноћи, једном српском војнику из патроле Вујице Вулићевића опалила је пушка, што је изазвало велики неред и безглаво бежање. Сутрадан 8/20. јула Турци су заробили устаничку комору. У току дана отпор су организовали само Миленко Стојковић и Танасије Чарапић. У току ноћи Хајдук Вељко се са војском извукао из шанца, и са осталим устаничким јединицама одступио је преко Кривога Вира према параћинској нахији.²¹ Део ове устаничке војске пошао је у помоћ Делиграду, а део са Вујицом Вулићевићем и Миленком Стојковићем остао је у параћинској нахији.²² Турци су убили 60 рањеника, које су затекли у шанцу, а многобројне породице које су побегле испред турске војске одведене су као робље за Ниш. Турци су заробили три топа, сву муницију и храну, 500 оваца и 120 говеда.²³ Око 20 рањеника на штакама је дошло до Јагодине. После двадесетак дана, када се сакупило око 60 рањеника, пешке су пошли за Београд, где су наставили са лечењем.²⁴ У борбама око Бање погинуло је око 300 Турака а два пута више рањено.²⁵

Карађорђе је из Тополе кренуо према Делиграду 4/16. јула, и са овом пораженом војском сусрео се у Ћуприји 12/24. јула.²⁶ За пораз устаника код Бање Миленко Стојковић је оптужио Младена Миловановића. Изгледа да је Карађорђе поверовао у те оптужбе, јер према једном аустријском извештају: *...Карађорђе је хтео да погуби Младена, јер се овај први повукао од Бање.*²⁷ Хајдук Вељко је пред Карађорђем такође оптужио Младена Миловановића, јер је био преварен његовим писмом у коме је тражено да се напусти Бања, сматрајући да је то Карађорђева наредба.²⁸ Карађорђе је у једном писму, писаном у Ћуприји 12/24. јула, као разлог повлачења навео велику кишу и лошу

---

¹⁹ Љубиша Љубушић, *Шеста година српског устанка, Београд 1913.*, стр. 131-132.

²⁰ *Первое серпское восстание...*, књ II, стр. 98.

²¹ Анта Протић, *Казивања о српском устанку 1804.* Београд 1980., стр. 294.

Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I-II, Горњи Милановац 1988., књ. 2, бр. 359, 360.

²² Исто, стр. 294.

²³ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 150, стр. 251.

²⁴ Бранко Перуничкић, *Град Светозарево 1806-1915.*, Београд 1975., *Казивање Топал Ђорђа Петрова*, стр. 102.

²⁵ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I бр. 360, стр. 555.

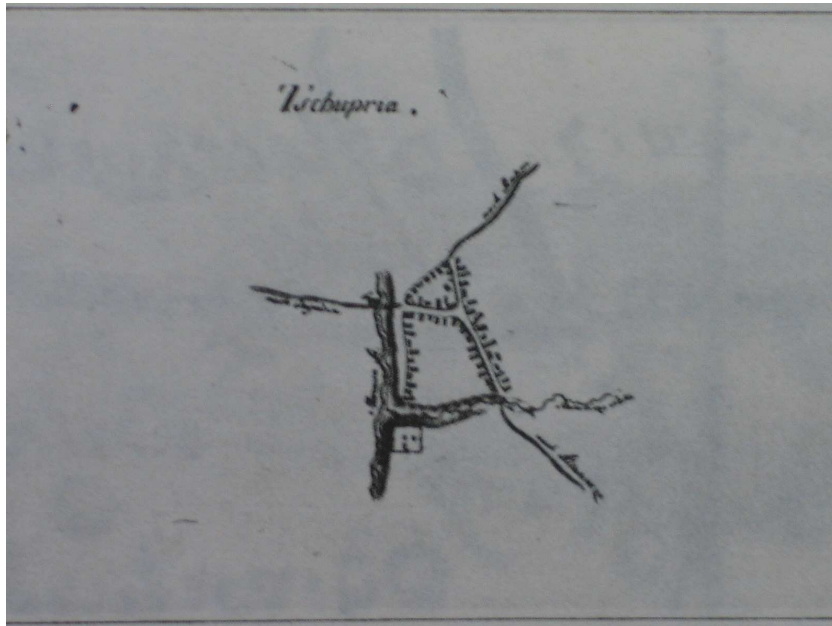
²⁶ Са овом војском се сусрео на путу од Ћуприје према Бањи, јер је пошао у помоћ устаницима. Са војскама Младена Миловановића, Миленка Стојковића и Хајдук Вељка повратио се у Ћуприју. У Ћуприји је Карађорђе оставио Петра Јокића да утврди ћупријски шанец, а са Миленком Стојковиће, Младеном Миловановићем и Хајдук Вељком отишао у помоћ Делиграду. Пошто није могао да се приближи опкољеном Делиграду, послао је Хајдук Вељка са његовим бећарима и још 300 пешака да на Честобродици направи одбрану, а Миленка Стојковића у Пореч, да постави заседу у Мирочу, и да спречава продор Турака било од стране Видина или Дунавом.

Драгослав Јанковић, *Француска штампа...* бр. 493, стр. 297. Према француским извештајима Карађорђе је, после излечења од последице рањавања, кренуо из Београда према Делиграду 15. јула.

²⁷ Алекса Ивић, *Исписи из бечких архива...*, књ. II, бр. 151, стр. 251.

²⁸ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 150, стр. 251.

снабдевеност, пошто је храна за војску остала у Ћуприји.²⁹ Из Ћуприје је Карађорђе упутио истог дана и писмо генералу Исаијеву, у коме је тражио да са војском пређе Дунав, како би се Турци повукли према Видину.³⁰

Ћуприја 1783.

Пошто се стишала љутња на Младена, Карађорђе је позвао све старешине које су се налазиле у Ћуприји и одржао им говор у коме је изнео драматичност ситуације и упознао их са тачкама које су Руси послали устаницима. На упорно инсистирање Карађорђево, присутне старешине су после дужег оклевања потписале руске захтеве, који су одмах по гласнику упућени Русима.³¹ После овог говора наређено је Хајдук Вељку да са једним одговарајућим одредом остане код Ћуприје, утврди шанац, и да непријатељу на сваки начин онемогући продирање преко Мораве, а Карађорђе је са већим делом војске, Младеном

²⁹ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 360, стр. 555.

³⁰ *Первое серпское восстание...*, књ. II, стр. 100.

³¹ Русија је предложила Србима да се прогласе за руске поданике, и да ће им се тек после тога помоћи војском, новцем, муницијом и оружјем. Срби су одбили тај предлог, већ су желели да под заштитом Русије буду помогнути у борби против Турске. Устаници су дуго сматрали да руска војска неће да дође у помоћ све док се писмено Срби не изјасне да желе да се као вазали подчине Русији, и да им се уступе Београд, Смедерево и Шабац. Тек после тога Русија би Србију помогла у свему.

*Грађа из Земунских архива...*књ II, бр. 132, стр. 223. Разочаран у неактивност Руса, Карађорђе је покушао да посредством Аустрије дође до мира са Турском. Пристајао је на плаћање пореза Порти, али и да Срби буду под непосредном влашћу Порте. Уколико би Аустрија могла да гарантује потпуну заштиту од Турске, Срби би пристали да тај порез плаћају Аустрији и да је помажу људством. Истовремено затражио је помоћ и покровитељство Француске. За узврат Срби би уступити француској војсци сва градска утврђења, прихватити све француске непријатеље за своје, и ставили би све Србе у Аустрији у службу Француске.

Миловановићем и Миленком Стојковићем, отишао у помоћ Делиграду.³² Сумњајући да Делиград може дуго да се одржи, Карађорђе је желео да спречи са више страна продор турских јединица у Србију. Из Ћуприје је Хајдук Вељка послао са његовим коњаницима и са 300 пешака, да у планинама заседне, а нарочито: да у Честобродици, при којој се свршују Кривовирске мрачне Планине, и преко које је друм за улазак у нахију Ћупријску и у све пределе низ Мораву до самог Дунава, засече планину и заседу постави. А Миленка пошаље у Пореч, да тамо, у Мирочкој Планини, засече путове и заседе постави, да још боље утврди Пореч, и да тако, са свима могућим силама препјатствује Турцима, било сувим у Србију, од стране Видина ући, или на шајкама војеним уз Дунав, у Србију узићи.³³ Мада је у писму Проти Матеји навео да на Делиград полази 12/24 јула, вероватно да Карађорђе није отишао према Делиграду, већ су са јединицама које су одступиле од Бање, на Делиград, отишли Миленко Стојковић и Петар Добрњац.³⁴ Изгледа да су једно време команду над утврђењима са леве и десне стране Мораве имали њих двојица, и поред тога што су се на Делиграду налазили Младен Миловановић и Милоје Петровић. Према неким изворима, Петар Јокић је остао код Ћуприје да припрема утврђења за одбрану, а Хајдук Вељко је такође пошао на Делиград. У једном писму Карађорђе наводи да је мобилисао све што је остало у Београду, опремио свим потребним стварима, и да је њихов одлазак из Београда предвиђен за 31. јул (12.август) под командом Радича Петровића.³⁵ Изгледа да се ради о истим људима, јер је, на основу предлога Младена Миловановића и осталих старешина на Делиграду, Родофиникин извршио мобилизацију у Београду свих оних који су могли да пођу против Турака. Било их је тек око стотину. Снабдео их је свим потребним војним стварима и са Радичем Петровићем послао их према Ћуприји.³⁶ О томе је обавестио Карађорђа писмом од 30. јула (11. августа). Том приликом војници су са собом понели 200 пуда (1 пуд је 16, 38 кг) барута, 50 пуда муниције, 1.000 пушака и 2 топа са комплетом граната. У истом писму наводи тврдњу кнеза Михаила Станковића Карапанце о концентрацији бројне руске војске на Дунаву и очекиваном прелазу према Брзој Паланци.³⁷

После доласка нових јединица, скоро двоструко бројнија турска војска свакодневно је у току прве половине јула вршила снажне нападе на Делиград. Почели су да праве дубоке прокопе до устаничких положаја и да минирају велики део утврђења. Устаници су успевали да многе прокопе отворе и затрпају, али је блокада и даље била потпуна.³⁸ Тројица рањеника, којима је пошло за руком да стигну у Београд, тврдили су да је остао отворен само један једини пут, да опсада постаје све озбиљнија и да је бомбардовање нанело много штете.³⁹ Долазак нових турских снага само је још више отежао положај бранилаца Делиграда, јер устаници нису имали више људи за попуну војске у

³² *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 149, стр. 250.

³³ Лазар Арсенијевић-Баталака, *Историја српског устанка, Београд 1898-1899.*, стр. 580-581.

³⁴ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 359, стр. 554.

³⁵ Исто, бр. 372, стр. 586.

³⁶ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 372, стр. 568. Радич Петровић је на фронт кренуо са 100 људи.

³⁷ *Первое сербское восстание...*, књ. II, стр. 109.

³⁸ Исто, бр. 162, стр. 267-268.

³⁹ Исто, бр. 142, стр. 237.

шанчевима. Бомбардовање Делиграда вршено је свакодневно. Грување топова чуло се у Београду, и према аустријским извештајима топовска паљба се чула из правца Јагодине и Ћуприје.⁴⁰ За опсаду Делиграда, на 40 кола свакодневно су допремане опсадне справе.⁴¹ Тежак положај бранилаца Делиграда изнели су и Младен Миловановић и друге старешине у писму Карађорђу од 25. јула (6.августа): „... навалише Турци са свих страна и опколише нас и бог један зна ни топове извући не можемо и Турцима сваки дан индат долази а наша се војска умаљава...војску купи одкуд год знаш од свију страна и ајде са војском преко Темнића и на Ћуприју што скорије можеш, зашто су Турци и у вилајет почели улазити и већ до Сталаћа су отишли низ Мораву и све попалили и са једне и са друге стране Мораве...“ Младен Миловановић је такође обавестио Карађорђа да је неколико пута позивао Хајдук Вељка у помоћ, али је он то одбијао правдајући се продором Турака из Видина, што је сматрао да није тачно. У истом писму предложено је Карађорђу да за одбрану Србије мобилише све мушкарце од 12 до 70 година.⁴²

Опокољавање и држање устаника у блокади на Делиграду, код Расине и Јасике, омогућило је Турцима да често праве продоре према Параћину, Ћуприји, Крушевцу и Јагодини. Турска предходница у јачини од 4.000 људи продрла је до Параћина, опљачкала и попалила све куће угледнијих Срба, а при повратку у Алексинац њихове породице повели са собом. Сиротињи Турци нису ништа нажао учинили, чак су их даривали новцем и другим потребним стварима.⁴³ Гушанац Алија је у једном свом продору спалио манастир Свети Роман, где му се једно време налазио логор. Његове претходнице долазиле су до Ћуприје.⁴⁴ Нешто раније је покушао да се са 2-3 стотине војника пробије до Тополе и да зароби Карађорђеву породицу. Турци су се слободно кретали и Темнићем. Једна њихова јединица долазила је у село Обреж да кнезу Јевти Становићу запале кућу. У томе нису успели јер их је одатле отерао Хајдук Вељко са групом устаника. Турци нису успели да запале ниједну кућу у Обрежу, али су отерали сву стоку на коју су наишли.⁴⁵ По Левчу и око Ћуприје, свуда где су стигле турске јединице, села су била попаљена и сва стока одведена.⁴⁶

О турским продорима и њиховим репресалијама известио је и митрополит Леонтије, који се крајем јула налазио у Ћуприји, вероватно да пружи подршку устаницима и народу.⁴⁷ Војници из нахија поред Цариградског друма, највише из ћупријске и јагодинске нахије, масовно су дезертирели и одлазили у своја села да спасавају породице и имовину. На Делиграду су остали војници из београдске, пожаревачке, смедеревске, грочанске и крагујевачке нахије.⁴⁸

---

⁴⁰ Исто, бр. 149, стр. 250.

⁴¹ Исто, бр. 139, стр. 233.

⁴² Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 366, стр. 562.

⁴³ *Грађа из Земунских архива...* књ II, бр. 140, стр. 234.

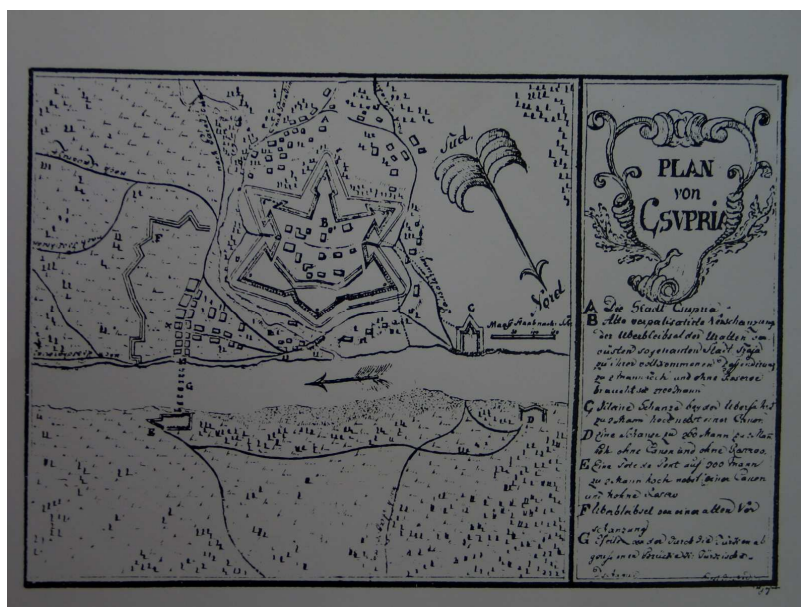
⁴⁴ Исто, бр. 162, стр. 268.

⁴⁵ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 373, стр. 569.

⁴⁶ Исто, бр. 373, стр. 569.

⁴⁷ *Узданица*, 1908, св. 2.

⁴⁸ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 373, стр. 569.

Шанчеви у Ћуприји 1783.

Касније су и војници из београдске нахије дезертирали и у Београд стизали у мањим групама. Срби су све расположиве снаге почели да окупљају код Јагодине. Чак су до Јагодине повучене и јединице из Сокола и нужне посаде за осматрање Дрине. И са Дунавске стране људство и муниција су допремани код Јагодине.⁴⁹ Поред деморализације, недостатак хране и муниције још више је отежавао положај устаничке војске, мада се према Јагодини упућивала сва расположева муниција.⁵⁰ Турцима су тих дана дошла појачања из Албаније и Сереза у јачини од око 20.000 војника, тако да их је укупно на десној обали Морава било око 50.000.⁵¹

Аустројски извори наводе да је јула месеца дошло до два велика сукоба на Делиграду. Једна битка се одиграла 8/20. јула. Муктар-паша је са 20.000 војника извршио напад из Ниша, а са 10.000 војника Гушанац Алија из Гургусовца. У борби је пало много жртава са обе стране.⁵² Устаницима је командовао Петар Добрњац. После пораза Муктар-паша се улогорио код Делиграда и предузео опсаду. Из Ниша је довукао топове.⁵³ За одступање са Делиграда остао је само један пролаз, који је могао да се користи искључиво ноћу.⁵⁴

У другом сукобу устаници су такође однели победу. Карађорђе је код Делиграда крајем јула потукао Турке и затворио их у један кланац, где нису имали хлеба и воде.⁵⁵ Битка се одиграла 28. јула када су Турци напали на

⁴⁹ Грађа из Земунских архива..., књ. II, 1809, бр. 139, стр. 233.

⁵⁰ Исто, бр. 139, стр. 233.

⁵¹ *Первое сербское восстание...*, књ. II, стр.109.

⁵² Грађа из Земунских архива..., књ. II, 1809, бр. 126, стр. 229.

⁵³ Исто, бр. 138, стр. 231.

⁵⁴ Исто, бр. 140, стр. 234.

⁵⁵ Исто, бр. 157, стр. 262.

Топољак, где се налазио Карађорђе. Убијено је преко 180 турских војника, док су устаници имали само једног погинулог и двојицу рањених. Према једном другом извештају, устаници су Турцима успели да онемогуће снабдевање водом, због чега су они морали по воду да иду у Алексинац. Турци су оскудевали и у храни, јер су им устаници заробили кола са хлебом. Због несташице хлеба, ока прљавог двопека коштала је 30 пара. После тих сукоба Турци су одустали од нових напада, већ су само предузимали бомбардовање устаничких положаја.⁵⁶ Почетком августа Турци су извршили напад на положаје које је држао Миленко Стојковић, али су одбијени уз велике губитке. Око 500 мртвих и рањених турских војника остало је испред шанчева.⁵⁷ После ове победе изгледа да је дошло до предлога Миленка Стојковића и Петра Добрњца, да се изврши напад на Турке. Младен Миловановић се са тим није сложио, већ је по одласку Петра Добрњца за свог заменика поставио Милоја Петровића. Само једна дан по постављењу Милоје Петровић је са војницима напустио Делиград и повукао се у Топољак. Турци су одмах заузели Делиград и побили око 200 рањених и болесних устаника које су тамо затекли. Због лошег командовања Миленко Стојковић се сукобио са Младеном Миловановићем. После повлачења Милоја Петровића из Топољака, утврђење су напустили и Миленко Стојковић и Петар Добрњац.

Карађорђе је са војском, сакупљеном у шумадијским селима за помоћ Делиграду, кренуо из Тополе 31. јула (12. августа). Претходно је поново издао наредбу да се у Ћуприји организује друга линија одбране. Истовремено је наредио да се и Београд припреми за одбрану. У Ћуприји је требало уредити постојећа утврђења и подићи нова. Тај задатак, поред Радича Петровића, требало је да испуни и Петар Јокић. Када је после четири дана Карађорђе стигао у Јасику, сазнао је за губитак Делиграда, који је, после 36 дана упорне одбране, пао у турске руку у ноћи између 3/15. и 4/16. августа. Устаници су се ноћу кришом извукли из шанчева, оставивши на положајима 18 топова са муницијом.⁵⁸ После повлачења само су делови одреда Миленка Стојковића, који је имао само око 300-400 људи, Станоја Главаша и Петра Добрњца остали окупљени, док су остали војници масовно дезертирали.

Карађорђе је окупио војнике са Делиграда и одмах кренуо према Расини, где се налазило 3.000 устаника у турском обручу. Аустријски извори наводе да су у једној шуми код Расине били опкољени кнез Ђука из Јагњила, оборкнез Лепеничке кнежине и Лазар Мутап, војвода рудничке нахије. Истовремено је око 7.000 Турака је кренуло према унутрашњости. Опкољеним устаницима Карађорђе је послао у помоћ Хајдук Вељка и Танасија Чарапића са око 2.000 војника.⁵⁹ После потискивања Турака са Расине, Карађорђе је код Јасике сакупио нешто војника са Делиграда и појачан војском Милана Обреновића,

---

⁵⁶ Исто, бр. 159, стр. 264.

⁵⁷ Исто, бр. 165, стр. 271.

⁵⁸ *Грађа из земунских архива...*, књ. II, бр. 166, стр. 273. Миленку Стојковићу су заробљена 3 топа, и Вујици Вулићевићу 2 топа са свом муницијом. Устаници су изгубили 22 топа а само 8 је спашено.

Карађорђе је 2. августа био у Крушевцу и касније је кренуо према Ћуприји.

Первое сербское восстание..., књ. II, бр. 97, стр. 111. Карађорђе наводи да су код Делиграда Срби изгубили 22 топа, а спасили само 8.

⁵⁹ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 166, стр. 273.

која је у међувремену стигла, 7/19. августа кренуо према Ћуприји да би појачао одбрану и спречио пребацивање Турака на леву обалу Мораве. Међутим, и у Ћуприји су устаници били у великом расулу. Када је ћупријска посада чула за пад Делиграда, и када се појавила једна турска јединица од 300 људи, која је у околини Иванковца заробила неки збег, Ресавци, који су чинили већину војника, напустили су положаје код Ћуприје, где је остао само буљубаша Петар са 20 људи. После одласка већине војника, Радич Петровић је наредио да се топови пребаце преко Мораве, а да се утврђења и магацини запале и поруше. После пребацивања војника скела је пуштена низ Мораву. Карађорђе је намеравао поново да уреди ћупријска утврђења, али турска војска је четири дана по паду Делиграда, већ улазила у Ћуприју и запосела шанчеве.⁶⁰ Карађорђе је код Ћуприје остао још и 8/20. августа, а потом је отишао за Тополу.⁶¹ Кара Павле Симоновић, учесник битке код Ћуприје, износи да су устаници избацили 2-3 топовска ђулета на Турке, пре него што су напустили положаје.⁶² Нешто касније једна група од 30 турских војника прешла је преко Мораве и упала у устаничку заседу. Неколико је Турака погинуло у сукобу са устаницима а њих десетак се удавило у Морави приликом повлачења. Већина се вратила у Ћуприју.⁶³

Источна Србија је после пада Ћуприје била брзо освојена. За неколико дана Турци су без борбе дошли до Дунава, освојивши крушевачку, параћинску, ражањску, ћупријску, пожаревачку, алексиначку, бањску и црноречку нахију.⁶⁴ Десном страном Мораве, према Дунаву, извршили су продор Гушанац Алија и Карафејза.⁶⁵ Хуршид-паша се са главнином своје војске сместио у Ћуприји, а Исмаил–бег у Параћину. У том продору Турци су спалили кућу Миленка Стојковића у селу Кличевац, а касније и цело село. Хуршид-паша одмах је дао налог да се све скеле из Нишаве пребаце у Мораву. Лазар Мутап је успео да растера Турке око скела и да их запали.⁶⁶ Једно турско одељење, у јачини од 400 војника, продрло је до Јагодине, али их је Карађорђе одатле отерао. При повлачењу из Јагодине Турци су запалили куће виђенијих Јагодинаца и магацине са храном.

Порази су изазвали панику и у народу. Већ раније су између 5 и 6 хиљада жена, деце и старца из нишке, пиротске и лесковачке нахије дошло до Дунава, ради преласка у Аустрију.⁶⁷ Са повлачењем Карађорђа избегло је много становништва које је устало против Турака. Турски продор десном обалом Мораве изазвао је ново масовно бежање становништва. Осим у збегове по шумама, велики број избеглица налазио се на Сави и Дунаву. Само око Ковина

---

⁶⁰ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. II, бр. 377, стр. 574. Вук Карацић износи да је Младен Миловановић, када је пролазио кроз Ћуприју, рекао Радичу и Петру Јокићу да је Карађорђе по њему поручио да поруше шанчеве. Један од разлога, како Вук наводи, био је тај, што се Младен плашио да му Карађорђе не нареди да командује одбраном Ћуприје.

⁶¹ Исто, књ. I, бр. 377, стр. 575.

⁶² Радослав Перовић, *Грађа за историју Првог српског устанка*, стр. 345.

⁶³ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 377, стр. 574.

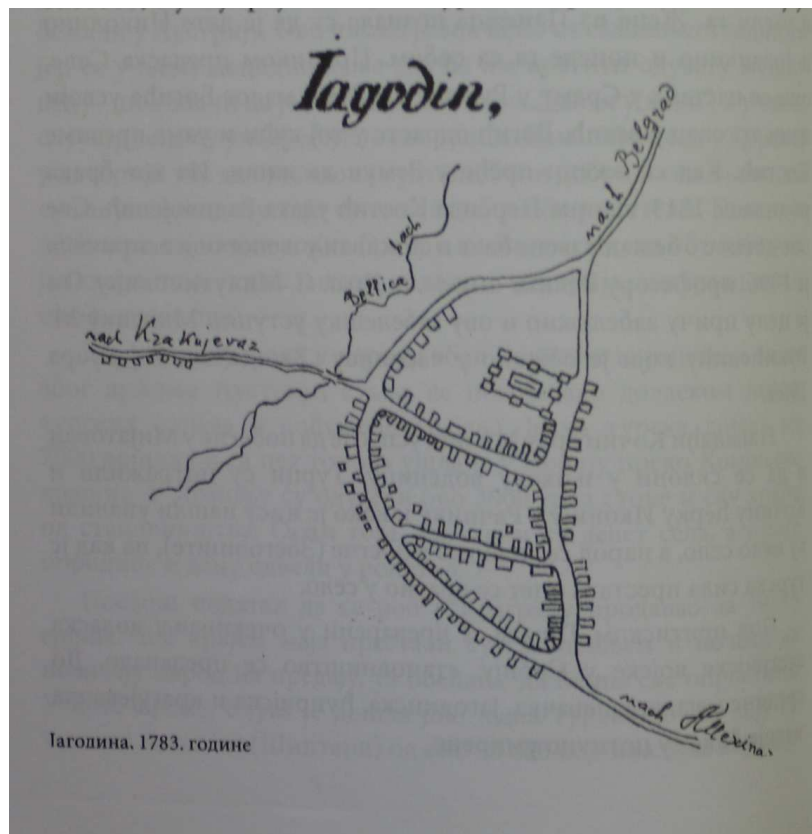
⁶⁴ Исто, бр. 396, стр. 597.

⁶⁵ Исто, бр. 182, стр. 298.

⁶⁶ *Грађа из земунских архива...*, књ II, бр. I 87. стр. 303. Према Анти Протићу, Хуршид-паша је почео да прави понтонски мост на Морави код Ћуприје. *Казивања о српском устанку*, стр. 295.

⁶⁷ *Грађа из Земунских архива...* бр. 171, стр. 279.

било је око 10.000 људи са великим бројем стоке и друге имовине.⁶⁸ Око 50 породица је успело да пређу на аустријску страну, док је више стотина људи било на лађама које су превозиле со.

Јагодина 1783.

Следећи циљ Турака било је освајање Јагодине, важног стратегијског места. Од Јагодине су ишли путеви за Београд и Крагујевац. Осим тога, концентрација устаника око Јагодине и Крагујевца могла је да угрози турски продор према Београду. Јагодина је као богато место обезбеђивала добру пљачку, смештај и снабдевање војске. Зато се и главнина српске војске налазила у и око Јагодине, као део одбрамбеног појаса који се протезао све до Смедерева. По Карађорђевој наређењу, сви прелази преко Мораве били су утврђени. На сваком прелазу преко Мораве подигнуте су бусије и шанчеви.⁶⁹ Поред прелаза код Гиља, нарочито је био утврђен прелаз код Багрдана уз помоћ бројних

⁶⁸ Исто. књ. II, бр. 172, стр. 281.

⁶⁹ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 393, стр. 591: „...добро смо бусије уредили по друмовима...Ја сам собом терчим и дању и ноћу непрестано по логорима и збеговима, и низ Мораву бусије постављам на скелама и на бродовима и на друмовима, и терам и последњега човека. Буна је велика била по народу. Ја сам ову буну утишао, народ ослободио и сад је добро...”

препрека.⁷⁰ Сви путеви од Јагодине према унутрашњости били су закрчени препрекама и поседнути јаким српским снагама.⁷¹ Повремено су мање групе устаника прелазиле преко Мораве и успешно нападале Турке. У свакој од тих акција убијано је по неколико десетина турских војника. Бећарима је наређено да се крију по шумама иза турског фронта и да групама турских војника преотимају стоку, а нарочито робље, а оне који се сами враћају да пусте да слободно иду.⁷² Из Тополе је 14/26. августа Карађорђе послао писмо Јакову Ненадовићу у коме га је храбрио да се не дозволи продор Турцима. Напоменуо је да се војници поново јављају и да је дезертирање мање. Очекивао је да Турци почну да се повлаче према Русима, јер је добио вест о неким руским успесима.⁷³ До краја августа Турци нису у великом броју прешли преко Мораве. Тек средином септембра једна јединица од 700-800 људи потисла је устаничку заседу са Гиља и учврстила се на левој обали Мораве. Свакодневно су нове јединице прелазиле Мораву преко понтонских чамаца, који су довучени код Ћуприје.⁷⁴ Војске Гушанца Алије и Карафејзе повукле су се из Пожаревца ка Ћуприји, где су прешле Мораву и продрле према Јагодини. Када су турске снаге које су прешле Мораву нарасле на око 6.000 војника, устаници су морали да се повуку са положаја испред Јагодине. При одступању Карађорђе је наредио да се запали Јагодина, како би била уништена храна и смештај за непријатеља. Иза Јагодине, на путевима према Крагујевцу и Београду устаници су поново организовали одбрану, а све путеве од Липара и Црног врха до Мораве изровали су и запречили стаблима.⁷⁵ По прикупљању војске у Јагодини Турци су покушали са продором. Један део њихове војске од око 6.000 људи сукобио се на Липару са око 3.000 устаника, које су водили Младен Миловановић и Вујица Вулићевић. Устаници су успели да их потисну назад према Јагодини.⁷⁶ Друга турска војска кренула је преко Црног врха према Крагујевцу. Ову војску је водио Гушанац Алија. Турке су на Таборишту, на брду Стражи између Горњег Штипља и Врановца, дочекали Танаско Рајић и Јован Курсула са око 2.000 устаника. Иако бројнији, Турци су упали у добро постављену заседу и после велике борбе враћени у Јагодину. У том боју на доњој вилици рањен је Танаско Рајић.⁷⁷

⁷⁰ Драгослав Јанковић, *Француска штампа о првом српском устанку*, САН, Београд 1959., бр. 496, стр. 299.

⁷¹ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 173, стр. 283.

⁷² Исто, бр. 191, стр. 309.

⁷³ Лазар Арсенијевић-Баталака, н.д. 584, 585.

⁷⁴ Исто, бр. 188, стр. 305.

⁷⁵ Исто, бр. 199, стр. 320.

Анта Протић, *Казивања о српском устанку 1804*, стр. 195, Анта Протић је забележио, да је Младен Миловановић у Багрдану написао писмо Хуршид-паши у коме га је молио, у име кнезова и кметова, да не прелази са војском преко Мораве, да су кметови почели да скупљају храну за његову војску, а да су Карађорђе и његове војводе протерани и побегли су у Аустрију. По добијању одговора од Хуршид-паше, Младен је наредио да се поставе страже дуж Мораве..

⁷⁶ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 199, стр. 320. Према аустријским изворима Гушанац Алија је и крајем септембра покушао продор преко Липара према Багрдану, али га је Младен Миловановић спречио у томе.

⁷⁷ Радослав Перовић, *О Првом српском устанку, необјављена грађа*, стр. 67.

Према француским извештајима, војска Гушанца Алије је бројала око 2.500 војника и водио је Бим-паша. (Драгослав Јанковић, *Француска штампа...*, бр.501, стр. 301)

После овог сукоба устаници су између Јагодине и Ћуприје однели још једну победу над Турцима. Растерана је војска од неколико стотина војника. У том боју је убијено 20 турских војника, а 30 заробљено. Ова победа је крајем септембра у Београду прослављена пуцњима из пушака и топова.⁷⁸ Још један успешан окршај имали су устаници у Ресави око 10/22. септембра. Тада се Карађорђе са око 2.000 устаника код Манасије сукобио са Турцима. У том боју је пало око 200 Турака, а 30 заробљено. Заробљена је и сва турска комора.⁷⁹ Тих дана су и Лазар Мутап и Милан Обреновић предузели успешан напад на Турке код Крушевца. Вероватно се радило о турској војсци која је требало да изврши спајање са босанском војском, после њеног очекиваног продора преко Дрине.⁸⁰ Крајем септембра аустријски извештаји обавештавају о једном сукобу код Багрдана, када је турска јединица у јачини од 700 људи прешла Мораву ноћу, али су је Срби потисли.⁸¹

У другој половини септембра иницијатива прелази на страну Срба, мада је стање у војсци и даље било тешко.⁸² Антоније Пљакић се успешно борио у Старом Влаху и Јанковом Камену против Шашит-паше.⁸³ Према Морави је у првој половини септембра из Београда отишло 88 људи са Стеваном Живковићем. Више није могло да се сакупи војника, иако је Карађорђе позвао да се пријаве сви одбегли мушкарци и да ће им у случају неодазивања бити одузета сва имовина и трајно забрањен повратак у Србију.⁸⁴ Крајем септембра из Београда је послато на фронт још око 300 људи. Карађорђе је храбрио устанике које су водили Јован Стевановић, војвода поречки, Живко Шљивић, војвода текијски и Миша Станковић, војвода пиротски, наводићи како су успешно сузбијени Турци на Морави.⁸⁵ Почетком августа Миша Станковић је био посебно у тешком положају јер су Турци из Видина, којих је било око 2.000,

---

Станоје Мијатовић, *Ресави*, СКЗ XLVI, књ. 26, стр. 132. У Белици, на брду Стражи, између Горњег Штипља и Врановца, постоје Карађорђеви шанчеви, где је Карађорђе после несреће на Каменици 1809. задржавао надирање Турака низ Мораву.

Зборник Музеја Првог српског устанка, III-IV, Београд 1964, стр. 65. Табориште највише одговара положају данашњег локалитета Логориште јужно од села Мишевића.

(Поменик, стр. 616-617)

⁷⁸ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 195, стр. 317.

⁷⁹ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 401, стр. 605.

У писму Антонију Пљакићу, писано у Багрдану 2/24. септембра, Карађорђе другачије описује овај сукоб: „...И јесмо 8-га септ. У Ливадицу дошли и 9-га јесам узео 1000 хатлија које пешака, и јесмо прешли у Ресаву и 10-га јесмо се са Турцима ударили и 1000 Турака јесмо убили, а равно што је отишло неописано, и 28 живи јесмо уватили и 30 кола јесмо отели са волови и биволи. И како казују ови Турци што смо и поватали, да хоће сва ордија скоро да бега, и једнако по 300 и по 400, сваки дан одлазе али јесу ђуприју на Морави срушили. У тому неznam ако се опет не преместе у Ћуприју...“

⁸⁰ Драгослав Јанковић, *Француска штампа...* бр. 497, стр. 300.

⁸¹ *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 187, стр. 304

⁸² Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 411 стр. 618, Карађорђево писмо, (25. октобар / 16. новембар), Миленку Стојковићу: „...Мене је већа мука обузела, не знам шта ћу да радим. Турци од Босне навалише, војску сам сву оправио код мене, и да има 2000 војника, више немам. С њом куда ћу пре, а и-то људи како опажам нећеде да се бију, као досад, веће су готови да се предају Турцима. Пожаревачка нација и Ресави и проче до Мораве пређем и још пре, а сад слабо који хоће да се бије с Турцима...“

⁸³ Велибор Берко Савић..., бр. 584, стр. 590.

⁸⁴ *Грађа из Земунских архива...*бр. 187, стр. 303.

⁸⁵ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 397, стр. 598.

према њему усмерили нападе. Зато је од Карађорђа тражио да му се упути помоћ бар од 1.000 људи.⁸⁶ Нешто раније Турци из Видина су у Крајини заробили око 500 кола натоварених сољу и муницијом. У Поречу се налазио опкољен Миленко Стојковић.

Успешно ратовање Руса приморало је великог везира да изврши концентрацију турских јединица према руској војсци.⁸⁷ Његов позив довео је и до смањења турске војске у Србији. Само стање турске војске није могло да доведе до потпуног слома устаника. Мада су били много бројнији, одело и опрема турских војника били су у врло бедном стању. Претило је расуло у војсци, јер војници нису прихватили да ратују без одела и хране. Тешко стање нарочито је наступило када су устаници 14/26. септембра заробили код Ритопека седам лађа које су превозиле храну намењену турској војсци код Петке. После неколико дана заробљено је још неколико лађа, а нарочито успешно је било заробљавање лађе са брашном код Нове Борче 14/26. септембра. Карађорђе је упутио протест аустријским властима поводом продаје хране Турцима.⁸⁸ Крајем септембра везиров сеиз, који је са везировим коњем и опремом пребегао код Срба, уверавао је да од Турака не прети никаква опасност, јер се и до триста војника дневно повлачи у унутрашњост.⁸⁹ На могућност турског повлачења указао је и Миленко Стојковић, који је био опкољен у Поречу. Такође и паљење Пожареваца указивало је на скоро повлачење Турака. Ипак, поново су Турци са целокупном војском од око 25.000 војника покушали да се пребаце преко Мораве код Крушевца, Ћуприје и Пожареваца. Три пута су предузимали јурише, али нису могли да пробију устаничку одбрану. Хуршид-паша поново је тражио од Карађорђа предају и запретио да ће 28. септембра /10. октобра/ са свих страна извршити продор преко Мораве.⁹⁰ После доласка Хајдук Вељка и Станоја Главаша, турска офанзива је сломљена.⁹¹ Главнина турске војске код Петке, Пожареваца и Рама 2/14. октобра кренула је са повлачењем према Нишу. Турци су при повлачењу спалили велики број кућа и са собом понели много опљачканих ствари.⁹²

После турског повлачења неке устаничке јединице прешле су преко Мораве и заузеле Пожаревац и околину. Планирано је било да заједно са Миленком Стојковићем прогоне Турке до граница Пашалука. Мада се сазнало да су Руси са великим снагама прешли Дунав, Срби нису у потпуности веровали у нагло повлачење турске војске. Више се веровало да они желе да прикупе све јединице на једном месту и да заједничким снагама поново покушају продор у унутрашњост Србије, јер се код Ћуприје налазило још много турске војске.⁹³ Турци су намеравали да око 20. октобра, са 2.500 људи Гушанца Алије, поново код Ћуприје пређу Мораву и заузму Јагодину, код које су имали наводно око

---

⁸⁶ Исто, бр. 375, стр. 571.

⁸⁷ Исто, књ. I, бр. 405, стр. 615, О успесима руске војске и о намерама да пређу у Србију ради заједничке акције против Турака, Карађорђа је 28. септембра обавестио Велислав Станојловић, члан Совјета из Јагодинске нахије.

⁸⁸ Велибор Берко Савић..., књ. I, бр. 613, стр. 404.

⁸⁹ *Грађа из Земунских архива...*, бр. 191, стр. 309.

⁹⁰ Исто, бр. 197, стр. 318.

⁹¹ Велибор Берко Савић..., књ. I, бр. 405, стр. 615.

⁹² *Грађа из Земунских архива...*, књ. II, бр. 206, стр. 328.

⁹³ Исто, стр. 328.

700-800 војника. Турска војска из Босне спрема се да пређе Дрину код Сокола и да се утврди на десној обали, да би на тај начин привукли устаничке снаге са Мораве, и олакшали турски прелазак на леву обалу и напад на Београд. Совјет је због тога послао Јакову Ненадовићу велику количину муниције. Наводи се да су Турци успели да се пробију према Соколу и да су приморали устанике да се повуку. Ипак због повлачења турских јединица и ова босанска војска се почетком октобра повукла преко Дрине. Такође код Пожаревца је било још доста Турака, а и појачали су опсаду Пореча.⁹⁴ Ипак Турци су, под сталним нападима Срба, наставили са повлачењем према Нишу. У нападима на Турке у малом броју су учествовали војници из Ресаве и пожаревачке нахије.⁹⁵ Крајем октобра, северно од Ниша није се налазио ни један турски војник. Срби су поново повратили све веће топове које су им Турци заробили на Делиграду. Са собом су однели само мање топове и део опреме, а део су спалили.⁹⁶

Хуршид-паша у писму Карађорђу наводи разлоге његовог повлачења. Због брзог продора после победе на Каменици, Турци нису успели да припреме довољно хране, јер су морали да прихвате и нахране сву сиротињу пожаревачке, ресавске, ћупријске, параћинске и ражањске нахије. Зато је морао да се повуче у Ниш, да би се боље припремио и поново кренуо против устаника.⁹⁷ Поново је Хуршид-паша 9/21. новембра упутио писмо Карађорђе у коме је тражио да се пропусте неколико хиљада турских војника за Београд.⁹⁸ Касније је по налогу султана Хуршид-паша покушао да ступи у преговоре са устаницима, нудећи им значајне привилегије. Турска војска из Ниша кренула је према Русима, а војска код Дрине повукла се у унутрашњост Босне. Срби су се такође повукли у унутрашњост, а мало војске оставили су према источној Србији и Босни. За изненадна дејства створена је резерва од неколико хиљада војника.⁹⁹

---

⁹⁴ *Грађа из Земунских архива...* књ. II, бр. 188, стр. 305.

⁹⁵ *Первое сербское восстание...*, књ. II, стр. 127.

⁹⁶ *Грађа из Земунских архива...* књ. II, бр. 211, стр. 334.

⁹⁷ Велибор Берко Савић, *Карађорђе*, књ. I, бр. 414, стр. 627-628.

⁹⁸ Исто, књ. I, бр. 414, стр. 627-628.

⁹⁹ Драгослав Јанковић, *Француска штампа...* бр. 509, стр. 305.

Резиме : После пораза код Делиграда источна Србија је врло брзо освојена. Одбрана је организована на левој обали Мораве. Мада је устаничка војска била у расулу, присебност и одлучност Карађорђа и неких војвода била је одлучујућа у у заустављању турске офанзиве. Поред упорне одбране устаника, недовољна спремност турске војске и прелазак Руса преко Дунава коначно су довели до повлачења Турака. Дотадашње тековине устанка су сачуване, али после пораза у 1809. години, циљеви устанка, односи између старешина и односи савезништва и сарадње са другим државама више нису били исти.